

20. 12 Mart Romanı ve Bir Düşün Gecesi¹**Beyhan UYGUN AYTEMİZ²**

APA: Uygun Aytemiz, B. (2024). 12 Mart Romanı ve Bir Düşün Gecesi. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö15), 383-394. **DOI:** <https://zenodo.org/record/13823941>

Öz

Türk toplumu, 1960-1980 yılları arasında üç darbe yaşamış ve bunların yankıları uzun vadede tartışılmalıdır; özellikle 27 Mayıs ve 12 Mart, yazın geleneğinde de yankılarını bulmuştur. Bu darbelerin toplumun farklı kesimlerinde nasıl deneyimlendiği ve algılandığı edebî eserlerde çeşitli yönleriyle dile getirilmiştir. Yazdıkları aracılığıyla Türk toplumunun 1930'lu yıllardan 2000'lere uzanan tarihsel süreçte yaşadıklarına ışık tutmayı amaçlayan Adalet Ağaoğlu da, *Dar Zamanlar* dörtlemesinin ikinci kitabı olan *Bir Düşün Gecesi*'nde odağına 12 Mart deneyimini alır. Yazar, dörtlemenin ilk cildi olan *Ölmeye Yatmak*'ta Cumhuriyet'in ilk kuşağından bir "Atatürk çocuğu" olan karakteri Aysel ve çevresi aracılığıyla toplumsal yaşantıların şekillendirdiği bireysel tecrübeleri sergiler. *Bir Düşün Gecesi*'nde ise anlatı, 12 Mart Darbesi'nin ertesinde aynı düğünde bir araya gelmiş olan iş adamı, asker, aydın, sanatçı ve gençlerin darbe döneminde, öncesinde ve sonrasında yaşadıklarının aktarımına yoğunlaşır. Bu incelemede 12 Mart romanının nasıl okunması gerektiğine dair Murat Belge, Berna Moran, Fethi Naci gibi eleştirmenlerin yürüttüğü tartışmalardan yola çıkılacaktır. Dönemi ele alan romanlarda özellikle "işkençe"nin ele alınışının yapıtların eleştirel tavrını belirlediğine dikkat çeken Belge, 12 Mart romanı sorunsalını "içerdekiler/dışardakiler" karşılığı üzerinden çözümlemenin bu romanların "gerçek" niteliğini ortaya koyacağını vurgular ve asıl vurgunun "sorunun içinde" ya da "dışında olmak"a yapılması gerektiğini belirtir. *Bir Düşün Gecesi*'nin, tam da "içerisi/dışarı" ayrımının sürece dair tecrübeyi nasıl şekillendirdiğini açığa çıkaran kurgusuyla, söz konusu tecrübeyi işleyen romanlar arasındaki yeri saptanacak ve metnin eleştirel tavrının nasıl biçimlendiği araştırılacaktır.

Anahtar kelimeler: Adalet Ağaoğlu, *Bir Düşün Gecesi*, 12 Mart romanı, sol hareket, sınıf mücadelesi.

¹ **Beyan (Bildiri):** Bu makale, *Varlık* dergisinin Mart 2003 sayısında yayımlanmış aynı adlı incelemenin gözden geçirilerek genişletilmiş hâlidir. Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmaı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Etik İzni: Etik izin gerektiren bir çalışma değildir.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Ithenticate / Oran: %22

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 22.07.2024-**Kabul Tarihi:** 20.09.2024-**Yayın Tarihi:** 21.09.2024; **DOI:** <https://zenodo.org/record/13823941>

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körlme

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Arel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/ Assist. Prof. İstanbul Arel University, Faculty of Science and Literature, Department of Turkish Language and Literature (İstanbul, Türkiye), beyhanuygunaytemiz@gmail.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0002-9403-9760>, **ROR ID:** <https://ror.org/019jds967>, **ISNI:** 0000 0004 0386 1930, **Crossref Funder ID:** 100019891

March 12th Novel and *Bir Düşün Gecesi*³

Abstract

Turkish society experienced three coups between 1960 and 1980, and their repercussions have been discussed in the long term; especially May 27th and March 12th have found their echoes in the literary tradition. How these coups were experienced and perceived in different segments of society was expressed in various aspects in literary works. Aiming to shed light on the experiences of Turkish society in the historical process from the 1930s to the 2000s through her writings, Adalet Ağaoğlu also focuses on the experience of March 12th in *Bir Düşün Gecesi*, the second novel of her *Dar Zamanlar* tetralogy. In her tetralogy, the author exhibits individual experiences shaped by social lives through her character Aysel, an "Atatürk child" from the first generation of the Republic, and her environment. In *Bir Düşün Gecesi*, the narrative focuses on the experiences of businessmen, soldiers, intellectuals, artists and young people who came together at the same wedding after the March 12th Coup, during, before and after the coup. This analysis will be based on the discussions conducted by critics such as Murat Belge, Berna Moran, Fethi Naci on how the novel of March 12th should be read. Pointing out that the treatment of "torture" in novels dealing with the period determines the critical attitude of the works, Belge emphasizes that analyzing the problematic of the March 12th novel through the opposition of "insiders/outside" will reveal the "real" nature of these novels and states that the main emphasis should be on "being inside" or "being outside" the problem. With its structure that reveals how the "inside/outside" distinction shapes the experience of the process, the place of *Bir Düşün Gecesi* among the novels dealing with the experience in question will be determined and how the critical attitude of the text is shaped will be investigated.

Keywords: Adalet Ağaoğlu, *Bir Düşün Gecesi*, March 12th novel, left movement, class struggle.

³ **Statement (Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Ethics Approval: It is not a study that requires ethical permission.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received –Ithenticatge, Rate: %22

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 22.07.2024-Acceptance Date: 20.09.2024-Publication Date: 21.09.2024; **DOI:** <https://zenodo.org/record/13823941>

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Adalet Ağaoğlu (1929, Ankara-2020, İstanbul), oyunlarla başladığı yazarlık kariyerini kaleme aldığı romanlar, öyküler ve denemelerle sürdürmüş ve yazdıkları aracılığıyla Türk toplumunun 1930'lu yıllardan 2000'lere uzanan süreçte yaşadığı değişim ve dönüşümlere ışık tutmayı amaçlamıştır. Yazar, Dar Zamanlar başlığı altında topladığı *Ölmeye Yatmak* (1973), *Bir Düşün Gecesi* (1979), *Hayır* (1987) ve *Dert Dinleme Uzmanı* (2014)'ndan oluşan roman dörtlemesinin ilk üç cildinde Cumhuriyet'in ilk kuşağından bir "Atatürk çocuğu" olan karakteri Aysel'le birlikte 1980 sonrasına da uzanarak toplumsal yaşantıların şekillendirdiği birey yaşamlarını sergiler. Dörtlemenin ilk kitabı *Ölmeye Yatmak*'ta intihar etmek amacıyla kendini bir otel odasına hapseden Aysel'in geriye dönüşlerle aktarılan çocukluk ve ilk gençlik yılları, hızlı bir toplumsal dönüşümün yaşandığı Cumhuriyet'in ilk kuşağının yaşamlarına ışık tutar. Reformlarla dayatılan modernleşmenin bireylerde yarattığı travma, Doğu-Batı arasında sıkışık kalmışlık, anne-babalarla çocukları arasında meydana gelen çatışmalar, Aysel'in modern bir Cumhuriyet kızı olmak için topluma ve ebeveynine karşı vermek zorunda kaldığı savaş, yapıtta ironik bir dille yansıtılır. Dörtlemenin ikinci kitabı olan *Bir Düşün Gecesi*'nde anlatı, 12 Mart Darbesi'nin ertesinde aynı düğünde bir araya gelmiş olan iş adamı, asker, aydın, sanatçı ve gençlerin Darbe döneminde, öncesinde ve sonrasında yaşadıklarının aktarımına yoğunlaşır. *Hayır* ise 1980 sonrasındaki dönemi odağa almaktadır. Özelde Aysel ve yakınlarının toplumsal değişimleri nasıl deneyimledikleri anlatılırken genelde toplumun yaşadığı çalkantılar ve darbeler, toplumun birey üzerindeki dönüştürücü etkisi kadar ayrı ayrı bireylerin de toplum içindeki varlıkları duyurularak, anlatıya dâhil edilir. Bu incelemede, yayımlandığı yıl yazarına Orhan Kemal Roman Armağanı ve Madaralı Roman Ödülü ile beraber Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü'nü de kazandıran, eleştirmenler tarafından övgüyle karşılanan *Bir Düşün Gecesi* adlı roman irdelenecek ve bu romanın, daha önceki eleştirel okumaları bağlamında 12 Mart edebî yaşantısı içindeki yeri tartışılacaktır.

12 Mart Romanı Nasıl Okunmalı?

Türk toplumu, 1960-1980 yılları arasında, yirmi yıl gibi kısa bir süre içinde üç darbe yaşamış ve bunların yankıları uzun vadede tartışılmalıdır; özellikle 27 Mayıs ve 12 Mart, yazın geleneğinde de yankılarını bulmuştur. Bu darbelerin toplumun farklı kesimlerinde nasıl değişik biçimlerde deneyimlendiği ve algılandığı edebî eserlerde çeşitli yönleriyle dile getirilmiştir.

27 Mayıs sonrasında yürürlüğe giren 1961 Anayasası'nın tanıdığı özgürlükler ortamında, sosyalizm rahatça tartışılmaya, insanlar siyasal tercihlerini daha rahat dile getirmeye başlamışlardır. Bu yıllar, Türkiye İşçi Partisi'nin kurulduğu, oylarını Meclis'te grup kurabilecek kadar arttırdığı, Fikir Kulüpleri Federasyonu'nun oluşturulduğu, *Yön ve Aydınlık* gibi dergilerde solun temsilcisi TİP'e yine sol bir fraksiyon olan Millî Demokratik Devrim'cilerden eleştirilerin yöneltilecek sosyalizm tartışmalarının yürütüldüğü, emperyalizm karşıtı söylemin dile getirilebildiği, Amerika'nın gösterilerle yuhalandığı bir toplumsal ve kültürel hareketlilik içinde solun, Belge'nin deyişiyle "Cumhuriyet tarihi boyunca karşılaştığı en serbest dönem ol[muştur]" (1983: 1955). Ancak TİP'in oylarını çoğaltması, sosyalizm tartışmalarıyla gündemi işgal etmesi ve iktidarı eleştirmesi, yönetimi elinde bulunduran AP'yi ve muhafazakâr çevreleri rahatsız etmiştir. 1968'de Avrupa'da başlayan gençlik hareketleri ve Sovyetlerin Çekoslovakya'yı işgaline yönelik protestolar Türkiye gençliği arasında da yankısını bulmuştur. Siyasette etkin bir biçimde varlıklarını duyurmaya başlayan gençler üniversite işgallerini başlatmışlardır. Ancak gençlerin işgalleri karşısında TİP ile MDD'cilerin aldığı farklı tavırlar sol içindeki bölünmeyi daha da netleştirmiştir:

Stratejisini işçi sınıfı üstüne kuran TİP [...], bu tür hareketlerin temel doğrultuya uygun olmadığı kanısındaydı. Bu yüzden işgali bir an önce bitirmekten yana tavır aldı ve daha sonraki günlerde de bağımsız gençlik hareketlerine karşı soğuk davrandı. Oysa aynı hareket ve eylem biçimi, asker-sivil aydın zümreye öncelik tanıyan ve 27 Mayıs'ın gerçekleşme tarzını örtük bir model olarak zihninde yaşatan MDD grubu için çok elverişli bir ortam sağlıyordu. (Belge, 1983: 1957)

Öğrenci hareketlerinin önünün alınmaması, 15/16 Haziran'daki işçi yürüyüşü ve protestoların yayılmasıyla artan toplumsal çalkantı 12 Mart 1971 muhtırasına giden yolu hazırlamıştır; 12 Mart demokrasiye indirilen bir darbe ve sosyalizm için yoğun bir baskı dönemi olarak belleklere kazınmıştır.

Aydınlar ve devrimciler üzerinde yoğun bir şiddet ve işkencenin uygulandığı bu baskı dönemi kısa sürede yazın dünyasında kendi mitlerini üretmiştir; 12 Mart Darbesi'nin kaynaklık ettiği edebiyat ürünleri Berna Moran ve Murat Belge gibi eleştirmenler tarafından özellikle romanlar odağa alınarak incelenmiş ve sözü edilen romanlarda bu deneyimin nasıl işlendiği, ona karşı alınan tavır sergilenmeye çalışılmıştır.

Berna Moran *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış* başlıklı kapsamlı incelemesinin son cildinde 12 Mart sonrası yazılan **romanları odağına** alır ve öncelikle “12 Mart Romanı'nın Amacı ve Yapısı” başlıklı alt bölümde bu dönem romanlarının nasıl yorumlandığını sergiler.

12 Mart döneminin yapıtlarına baktığımız zaman bunların Anadolu romanı ile, temelde aynı sorunsal paylaştıkları ve aralarında bu bakımdan bir süreklilik olduğu söylenebilir. Çünkü Anadolu romanını hazırlayan sosyal ve siyasal koşullar zamanla kırsal kesimin sınırlarını aşmış, kentlere atlamış ve toplumsal bir patlamaya sonuçlanmıştır. Başka bir deyişle Anadolu romanlarında gördüğümüz haksız düzene isyan, sömürüye başkaldırı 1960 ve 70'lerin kargaşalı büyük kentlerinde gerçekten yaşanmış ama yapılan eylemlerin, başkaldırı hareketlerinin kendileri değil yenilgiden sonraki aşama yansıtılmıştır romana. (1997: 11)

12 Mart romanını Anadolu romanının devamı olarak nitelendirdikten sonra romanlarda içkin detaylardaki dönüşümlerin de bir sürekliliği imlediğini belirtir **Moran**. **Ona** göre, Anadolu romanında ezilen köylü “Türkiye halkına”, ezen toprak ağası “kapitalist burjuva sınıfı” temsilcilerine ve kurtarıcı da “devrimci gençlik”e bırakmıştır yerlerini 12 Mart romanlarında (1997: 11-12).

Moran'ın 12 Mart romanlarıyla ilgili asıl dikkat çeken saptaması ise, bunların “o dönemde yaşananları, hapis ve işkence konularını *gerçekçi yöntemle* işleyen siyasal, devrimci toplumsal yapıtlar” (9, vurgu bana aittir) olduğudur. O dönemde yaşanan işkenceleri, cezaevlerindeki koşulları, çekilen acıları dışarıdaki halka tüm gerçekliğiyle aktaran romanlar arasında Erdal Öz'ün *Yaralı*'nı, Çetin Altan'ın *Bir Avuç Gökyüzü*'nü, Füzuran'ın *47'li*'lerini, Tarık Dursun K.'nin *Gün Doğdu*'sunu, Sevgi Soysal'ın *Şafak*'ını, Samim Kocagöz'ün *Tartışma*'sını ve Adalet Ağaoğlu'nun *Bir Düşün Gecesi*'ni (s. 13) aralarında herhangi bir ayırım gözetmeksizin sayan Moran; daha sonra *Şafak* ve *Bir Düşün Gecesi*'ni çözümler ancak çözümlenme bu romanlarda gerçeklerin “gerçekçi” bir yöntemle yansıtılıp yansıtılmadığından çok romanların biçimsel özellikleri üzerine yoğunlaşmaktadır.

Murat Belge, 12 Mart romanları için alternatif bir okuma yöntemi sunmaktadır. Belge'nin *Edebiyat Üstüne Yazılar* içinde yer alan “12 Mart Romanları” ve “Bir Edebiyat Malzemesi Olarak 12 Mart Yaşantısı” başlıklı incelemeleri dönem romanlarını anlamlandırmak için önemli ipuçları barındırmaktadır. Dönemin romanlarında da yankısını bulan ve “belirleyici bir işleve sahip ol[an]” en önemli sorunun işkence olduğuna dikkat çeken Belge, bu olgunun “12 Mart'ın hem kamuoyunca algılanmasında, hem de romancılarımızın sorunu ele alışında, temel öge ol[duğunu]” (1998: 115) belirtir ve şöyle devam eder:

Birçok insanın hapishaneye girdiği dönemlerde ister istemez bir “içerdekiler/dışardakiler” ayrımı oluşur. 12 Mart süresince de böyle bir ayrım vardı. En şematik biçimiyle, “içerdekiler” hapse giren devrimcilerse, “dışardakiler” de kamuoyu olur. Romancılar da birincileri, ikincilere anlatmakla yükümlü olur. (1998: 115)

12 Mart romanı sorunsalını “içerdekiler/dışardakiler” karşıtlığı üzerinden çözümlemenin bu romanların “gerçek” niteliğini ortaya koyacağını vurgulayan Belge, asıl vurgunun “sorunun içinde” ya da “dışında olmak” a yapılması gerektiğini belirtir:

12 Mart olayı karşısında yazarın, “içerde” veya “dışarda” oluşuna göre alacağı tavır, romanın yazılışında iki ilkedden birine yer vermesini belirler. Olayı, “dışardan” yazacak olan kişi, devrimcileri yüceltme yoluna gidecektir. “İçerden” bakan kişi ise eleştireliliği benimseyecektir. Bu, şüphesiz, yıkıcı bir eleştiri değil, gelecekte daha doğru bir şeyin kurulması amacıyla yönelik bir eleştiri olacaktır. (1998: 118)

[...]

Sosyalizmin kendisini ölçü alıp, 12 Mart olaylarına Marksist eleştiri yöntemiyle bakmak, içinden bakmaktır. Temelde duygusal olan bir bağlanmayla, sosyalizme aykırı hareket edildiğini görmeden bakmaksa, dışından bakmak olur. (1998: 143)

Belge, makalesini kaleme aldığı 1976 yılına kadar geçen süreç içinde yazılan 12 Mart romanlarının çoğunluğunun sorunu “dışardan” bakarak ortaya koyduğunu, bu nedenle de romanlarda idealize edilmiş birçok devrimcinin öyküsünün anlatıldığını, ancak eleştirel bir sol tarihinin ya da romanının yazılmadığını belirtir. Kısacası yazarlar, 12 Mart’a “içerden”, eleştirel bir gözle bakmayı beceremediklerindedir ki “işçi sınıfının sosyalist hareketini, küçük burjuvazinin has bahçesinde yeşertmeye çalıştık[larını]” (1998: 142) göremiyor ve göremediklerini de yansıtamıyorlardır.

Adalet Ağaoğlu’nun “Sadece, Yazmadan Edemediğim İçin Yazıyorum” başlıklı söyleşisinde *Bir Düşün Gecesi*’nin 12 Mart romanları kategorisine sokulması konusunda gösterdiği tüm tepkiye rağmen (1996: 173) yaptığı, bir 12 Mart romanı olarak kabul edip Belge’nin sunduğu “içerden/dışardan” bakma sınıflandırması bağlamında okumak yazarın döneme yaklaşımının ve Darbe hakkındaki yorumlarının saptanmasını sağlayabilir.

Simgesel bir Evlilik: Eleştiriden İş Adamları ve Ordunun Payına Düşenler

Bir Düşün Gecesi, Kasım 1972’de Anadolu Kulübü’nde gerçekleşen “ordunun burjuvazi ile birliğini simgeleyen bir düşünüyü” odağına alır (Günay-Erkol, 2021: 189). Burjuvazinin temsilcisi konumundaki iş adamı İlhan Dereli’nin kızı Ayşen ile Tümgeneral Hayrettin Özkan’ın oğlu Ercan’ın nikâh törenleri için bir araya gelinen düşünün simgesel niteliği konuklara gönderilen davetiyede de açıkça ortaya konulmuştur: “*Kalkınan memleketimizin milli temelini yeni bir harç olmak üzere kızımız Ayşen ile oğlumuz Ercan Anadolu Kulübü’nde yapılacak olan nikâh ve düşün töreninde sizleri de aramızda görmekten mutluluk duyarlar.*” (Ağaoğlu, 1994: 5, orijinal vurgu) Memleketi içinde bulunduğu kargaşa ortamından güçlerini birleştirerek kurtarmaya, haddini bilmeyen devrimcilere hadlerini bildirip onları yola getirmeye azmetmiş ordu mensupları ile iş adamı çevrelerinin aralarındaki iş birliğini, birbirlerinden kız alıp verme yoluyla da sağlamlaştırdıkları bu gecede bir araya gelen toplumun farklı kesimlerinin temsilcileri olan aydın, sanatçı, genç devrimcilerin genellikle iç monolog tekniğiyle aktarılan anlatıları yoluyla 12 Mart döneminin toplumsal panoraması sunulur okura.

Romanda ağırlıklı olarak kullanılan “iç monolog tekniği”, Adalet Ağaoğlu’nun toplumsal düzlemde yaşanan çalkantıların bireylerin iç dünyalarına nasıl yansıdığını ve farklı bireylerin aynı darbeyi nasıl farklı deneyimlediklerini sergilemesine olanak tanımaktadır. Bu tekniğin aynı zamanda, 12 Mart

yaşantısına Belge'nin deyişle "içerden bakma"yı olanaklı kılan biçimsel bir işlevi vardır. Ağaoğlu, seçtiği anlatı yöntemiyle 12 Mart'ı nasıl çözümleyeceğinin işaretlerini verir gibidir.

Romanda eleştiri oklarının anlatının başlangıcında yöneltildiği ilk grup İlhan Dereli ve Hayrettin Özkan'ın kimliklerinde temsil edilen burjuva-ordu çevresidir. Tanındıklarının yardımıyla yaptığı yolsuzluklarla ucuza kapattığı arsalar sayesinde kısa sürede taşra avukatlığından inşaat sektörüne, oradan da sanayiciliğe sıçrayan İlhan Dereli, büyük bir servet yapmıştır. Kızının şerefine düzenlediği bu görkemli düğünde İlhan'ın çeşitli iş adamı arkadaşları da yerlerini alırlar. Birbirinin yüzüne gülerken "arkadan parmak atan" –Adalet Ağaoğlu tam da bu deyim kullanır– bu insanlar, romanın büyük bir kısmında sözün anlatıcı olarak kendisine devredildiği Ömer'in, iç dünyalarına uzak durmayı yeğlediği asker ve burjuva sınıflarından ikincisinin temsilcisi durumundadırlar.

Adalet Ağaoğlu, genel olarak iş adamları ve askerlerin bireysel psikolojilerinden uzak durmayı yeğlese de anlatıda bir istisna yapmaktan kendini alamamıştır. Kızını, evlenmek istemediği Ercan'a zorla veren İlhan'ın "dügün gecesi" bir baba olarak yaşadığı burukluğun aktarıldığı iç konuşması, romanın çarpıcı bölümlerindedir. Hayal bile edilemeyecek bir zenginliğe kıvrak ve iş bitirici zekâsıyla kısa sürede ulaştığını ancak tüm başarılarına karşın tek çocuğu Ayşen'in yüzünü güldüremediğini düğün salonunda geçirdiği her saniyede, kızının yüzüne baktığı her anda hisseden İlhan; gülen yüzüne rağmen yoğun bir huzursuzluk yaşamaktadır. İş yaşamındaki tüm başarılarına karşın ne kızını mutlu edebilmiş ne de ailesinin diğer üyelerini bir arada tutmayı başarabilmiştir. Aysel ve Tezel'le birbirlerine düşman gibidirler. Aysel, İlhan'a karşı aldığı eleştirel tavrı bu simgesel evlilik törenine katılmayarak da göstermiştir. Aysel'in bu tavrı ve yokluğunda varlığını daha net duyuruşu düğüne katılan diğer aile üyelerine –Ömer ve Tezel– siyasal tercihleri nedeniyle aslında orada olmamaları gerektiğini hatırlatan bir uyarıcıdır. Gerek Ömer gerekse Tezel bu düğün kalabalığının içinde kaybolmaya çabalarken etkin bir rol almaya karşı tavrı alırlar, düğüne ve orada bulunanlarla aralarına koydukları mesafeye birer gözlemciye dönüşürler. Özellikle Ömer'in anlatıları boyunca düğünden sergilenen "insan manzaraları" sosyolojik bir incelemenin malzemesi olacak niteliktedir ve Ömer'in bir aydın olarak bu yozlaşmışlık karşısındaki eleştirel tavrını yansıtır. Düğünde çalınan müzikler ve tüketilen yiyecekler roman boyunca temel bir izlek olarak ele alınırlar. "Love Story", marşlar ve oyun havalarının tuhaf bir keşmekeş içinde art arda çalınıyor oluşu, şampanyayla çiğ köfte, peşmelbayla rakı tüketilmesi, kadınların görmemişler gibi altın zincirlerle birlikte boyunlarına sıraladıkları inciler hedeflenen Batılılaşma projesinin Türk toplumunu getirip bıraktığı yerin saptanması adına önemli veriler sunmaktadır. Batı'ya yönelişle birlikte ülkeye taşınan Batı kültürüne dair unsurlar, yerel kültür unsurlarıyla sentezlenmekten ziyade yadırgatıcı bir kültürel bir aradalığa dönüşmüştür.

Eleştirin Yön Değiştirdiği Anlatı: Tezel ve Devrimci Burjuvazi

Ağaoğlu, romanda özellikle Ömer, Ayşen, devrimci Tuncer ve Tezel'in iç konuşmalarına yer verir. Bu iç konuşmalardan Tezel'in, okuru sanatçıların ve devrimci burjuvaların dünyalarıyla tanıştırması açısından irdelenmeye değer görünmektedir.

Tezel, Ayşen'in düğüne katılma konusunda yaşadığı iç çatışmalardan sonra ağabeyi İlhan'ın kendisine gönderdiği iki uçak biletini satarak Rus işi bir beyaz bluz alır ve katılmaktan kaçınmadığı bu törene yönelik tepkisini, ilk aşamada aldığı bluzla ortaya koyduğuna inandırır kendini. Düğün boyunca hiçbir şeye bulaşmama konusunda gösterdiği özen ve herkese uzak duruşu ise orada bulunuşunun verdiği rahatsızlığı kendince hafifletmenin yoludur; çünkü Aysel'in aldığı tavrı, daha önce de belirtildiği gibi, onun sürekli kendisiyle hesaplaşmasını zorunlu kılmaktadır.

Dereli ailesinin en küçük çocuğu olan Tezel'in kişiliğinde sanatçılar temsil edilmektedir. Resimlerinde sosyalist bir çizgiyi benimseyen Tezel'in bir kişisel sergisinde devrimci iki gençle yaşadığı deneyim, onda derin izler bırakmıştır: "Saçlarını fabrika kadınlarınıninki gibi kundak etmiş" (1994: 40) çilli bir kızla "Che bıyıklı" (1994: 48) bir delikanlı Tezel'in sergisini gezdikten sonra onunla sanatı hakkında tartışmaya başlarlar:

"Bunu, bunları siz mi yapıyorsunuz?"

"Bunu, bunları ben yapıyorum."

"Hani fabrika, hani işçi burda?"

"Efendim?"

"Hani emekçi sınıf? Emekçi sınıfı yapmayacaksanız hiçbir şey yapmayın daha iyi. Alanlara koşun, alanları onların direnmeleriyle, başkaldırılarıyla boyayın..."

"İyi ama, ben de gül resmi yapmıyorum ya? Gül resmi bile yapsam, o gül bir şeyi konuşur benim resimlerimde..."

"Haa, haa, ha, haaay! Güllü direniş, başkaldırı, emperyalizme paydos ve kahrolsun faşizm, diye bağırırımış, duyuyor musun?" (1994: 40)

[...]

"Boyayacaksanız bir şeyler, hiç değil işçilerimizi anlatın; onların ezilmişliğini. Sömürüyü anlatın. Sömürüyü!.." (1994: 41)

Sosyalist sanatı işçi ve fabrika boyamak olarak algılayan bu "devrimci gençlerle" Tezel arasındaki konuşmada tırmanan gerginlik Tezel'in suratına inen bir tokat ve fırlatılan bir tükürükle son bulur. Yaşadığı karşısında donup kalan Tezel, sergi salonunu doldurmuş olan devrimci dostlarından içine düştüğü durumdan sıyrılmasına yardım edecek küçük bir hareket bekler, ancak sözü edilen dostların tümü sanki olanlar hiç olmamış, Tezel'in yüzüne o şamar inmemiş ve tükürük fırlatılmamışçasına olaya sırtlarını dönmüşler ve başlarını "sosyalist olmayan" o resimlere gömmüşlerdir. Bir türlü üstesinden gelemediği, içinde çözümleyip anılar rafına kaldıramadığı bu deneyimi kendisiyle baş başa kaldığı her an tekrar yaşamaktadır Tezel. Devrimci geçinen çilli kızsız, Tezel'e işçi ve fabrika boyamadığı için indirdiği tokadı unutmuş, fabrika kadınları gibi topladığı saçlarını "pırıl pırıl omuzlarına dök[erek]" (1994: 40) bir parfüm reklamında oynamaya başlamıştı bile.

Devrimci olduğunu söyleyen insanların samimiyetsizliğini Tezel'in iki kocasıyla yaşadıkları da somut bir şekilde sergilemektedir. İlk kocasının kendisiyle evlenmesinin ve kendisine duyduğu "büyük aşkın", Aysel ve Ömer gibi iki aydınla kan bağının bulunmasından ve bunun entelektüel çevre içinde kendisine kazandırdığı prestijden kaynaklandığının farkına varması, Tezel'in ilk evliliğinden aldığı darbedir. Devrimci geçinen bu ilk koca, kovuşturmalar başlayınca soluğu Almanya'da alır ve Tezel'den de kendisine, kolu her yere uzanan ve önemli çevrelerde sözü geçen abisi İlhan aracılığıyla Almanya'da kalmasını sağlayacak bir burs ayarlamasını ister. İlhan'dan zar zor idame ettirdiği yaşamına rağmen kendisi için dahi herhangi bir yardım istemeyi devrimci ahlakına ihanet olarak algılayan Tezel'in devrime ve devrimcilere olan inancı, ilk kocasının bu isteği üzerine bir kez daha sarsılır.

Tezel'in ikinci kocasıyla yaşadıkları da eklemelenir bu samimiyetsizlik halkasına. El ele meydanlara koşarak emperyalizm karşıtı gösterilere katılır, sosyalizmin tartışıldığı arkadaş toplantıları düzenlerler çocuklarını Oktay'ın annesine bırakarak. Çalışıp emek harcayarak hayatlarını sürdürecektir parayı kazanma yeteneğinden dahi yoksun, kayıncı ve kayıncıların aldığı evde onların verdiği parayı yiyerek, onların aldığı arabayla meydana meydan koşarak süren bu yaşamdaki yapaylığı ve asalaklığı kıyasıya eleştirir Tezel. Asıl çarpıcı olansa, "içeriye" alındığında Oktay'ın sergilediği tavidir: İçeriye

alındıkları için bir taraftan kendilerini önemseyen ve “dışarıda” olanların tümünü küçümseyen, diğer taraftan da kendilerini kimin sattığını sorgulayan ve tüm tanıdıklarından –dostları da dâhil– şüpheye düşen devrimci burjuvaların tavrını sergiler Oktay:

Sora soruştura izini buldum. Keşke bulmasaydım!.. Kendini ansızın bin misli nasıl önemsiyorsan, beni de ansızın bin misli küçümseyen yüzünü gördüm. Keşke görmeseydim!.. İnekliklerimden biri de bu işte. [...] Faşizme karşı Oktay’la yan yana, el ele dayanışma tablosu sunmaya kalkmak. Hem nasıl içtenlikle!.. O dayanışma bizim aramızda gerçekten olabilseydi... [...] Kimileri dışarda ağlar, ah vah eder –kaynanam–, kimileri içerde, burnu kaf dağında, onlar için her gün taa nerelerden kalkıp nerelere taşınanlara, onlara temiz çamaşırlar getirip kirlilerini götürülenlere, kendileri yemeyip, çocuklarına çocuklarına da yedirmeyip, bunlara tepsi tepsi baklava, börek taşıyanlara, ordan burdan borç alıp, iane toplayıp azlığından da utana sıkıla paralar verenlere bir afra, bir tafra: Biz içerdeyiz, siz niye dışardasınız? Salt bu nedenle hâlâ kendi kendilerini ihbar edip yanlarına gidenler var. (1994: 51)

Yukarıdaki alıntıda da görüldüğü gibi Ağaoğlu, 12 Mart döneminde yaşanan “gerçekler”in öteki yüzüne çarpıcı bir anlatımla parmak basar. *Bir Düşün Gecesi*’nin içeriye girip işkence gören ve tüm eziyetlere kahramanca göğüs geren idealize edilmiş devrimcilerin anlatıldığı bir roman olmadığı bu satırlarda açıkça ortaya çıkar. Romanda, samimiyetten uzak “devrimci burjuvalar”ın entelektüel çevrelerde iş yapan sosyalist söylemi benimseyerek prim yapmaya çalıştıkları, ancak Türkiye’deki gibi düşünce özgürlüğü hakkının yerleştirilemediği toplumlarda bu söylemi dile getirmeye dahi kesilen ağır faturalarla yüzleşmeye sıra gelince kendilerini satanların peşine düştükleri bir toplumsal paranoya ortamı ustaca seçilmiş ayrıntılarla sergilenmektedir. Nitekim Oktay’ın, elinde iki paket sigarayla ziyaretine gelen genç bir öğrenciyi kendisini ele verdiği için suçlaması ve böyle bir ithamla karşı karşıya kalan çocuğun büyük olasılıkla “idealize” etmiş olduğu bir devrimci ağabeyinden gördüğü bu tavır karşısında devrime inancını yitirmesi böylesi bir ortamda yaşanabilecek trajikomik olaylar olarak sergilenir.

Romanın Tezel’in iç konuşmasıyla örülen bölümlerinde, 12 Mart döneminde oluşan, Belge’nin dikkat çektiği “içerdekiler/dışardakiler” ayrımı net bir şekilde ortaya konulmaktadır. Asıl vurgulanması gereken nokta ise açığa çıkarılan bu ayrımın “devrimci burjuvazi”nin gerçek niteliğini sergilemek için kullanılmış olmasıdır; devrimci burjuvazi, “içeriden” bir bakışla eleştiri nesnesi olarak yerini alır romanda. *Bir Düşün Gecesi*’nde Ağaoğlu, Belge’nin deyişiyle “burjuvazinin has bahçesinde yeşert[ilmeye] çalış[ılan]” (1998: 142) bir devrimin amacına ulaşamayacağını, bizzat o devrimcilerden yara alacağını eleştirel bir yaklaşımla sergilemektedir.

Devrimci Gençliğe Bakış: Tuncer ve Aysen’in Anlatıları

Gerek Fethi Naci gerekse Atilla Özkırmı, *Bir Düşün Gecesi*’ni bir 12 Mart anlatısı olarak çok beğenir ve övgüyle karşılarlar. Fethi Naci, “Roman” başlıklı incelemesinde bu yapıtın, “12 Mart’a değişik bir açıdan bakan ilk roman” (1983: 617) olduğunu belirtir, “değişik açı”nın ne olduğunu açıklamasa da. Yine de Fethi Naci’nin *Bir Düşün Gecesi*’nin farklılığı konusundaki değerlendirmesini, Belge tarafından dile getirilen 12 Mart romanının eleştirellikten yoksun kurgusu bağlamında yaptığı ileri sürülebilir. *100 Soruda Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme* başlıklı incelemesinde romanı çözümlerken yaptığı saptama bu öneriyi doğrular niteliktedir: “İlk kez 12 Mart’ı tarihsel yerine oturtan bir roman okuyoruz, işkence hikâyelerinden kurtulmuş, ‘devrimci’ dalkavukluğundan kurtulmuş bir roman. Adalet Ağaoğlu, duygusallıklardan kurtularak bakabiliyor insan gerçeğimize, toplum gerçeğimize.” (1990: 434) Ancak gerek Fethi Naci gerekse Özkırmı, romanda eleştirinin devrimci gençlere yöneldiği konusuna dikkat çeker ve eleştiri odağına alınan diğer toplumsal sınıf temsilcileri –devrimci burjuvazi, aydın, asker– üzerine gözlemlerde bulunmazlar.

Romanda devrimci gençler, özellikle Ömer'in eski öğrencilerinden hızlı bir devrimci olan Tuncer ve istemediği bir evliliğe sürüklenen İlhan'ın kızı Ayşen'in anlatıları aracılığıyla mercek altına alınır. Böylece "içerden" biri olan Tuncer ile aralarına karışmak istediği hâlde devrimci gençler tarafından "dış"lanan Ayşen'in "dışarıdan" bakışıyla iki açıdan da kuşatılmış olur gençliğin yaşantılarının anlatısı.

Tuncer, damat Ercan'ın akrabası olan karısı Yıldız'la birlikte katıldığı düğünde eski hocası Ömer'le karşılaşır ve ilk karşılaşma anında zengin bir milletvekilinin kızı olan Yıldız'la yaptığı evlilik için ona bir açıklama yapma ihtiyacı duyar. Üniversite yıllarında devrimci gençlere önderlik etmiş onun gibi birinin, milletvekili kızıyla yaptığı bu evlilikten gocunduğu ve kendini haklı çıkaracak gerekçeler aradığı açıktır. Yıldız'a duyduğu sevgiyi bir gerekçe olarak sunsa da gerçekten sevdiğinin ne olduğu konusunda içinde süregiden çatışmayla yüzleşmesi ve ertelediği iç hesaplamayı yaşamaması gerekmektedir. Düşün gecesinde Ömer'le karşılaşması ve kendi kendine Yıldız'ı mı yoksa Yıldız'la birlikte kendini Avrupa'da doktora yapıyor buluşunu mu sevdiğini sorması bu hesaplaşmayı başlatır. Cevabının, somut bir ifadeyle dile getirilmese de, ikinci şık olduğu açıktır. Yıldız'la ilişkisi kızın kendisine yazdığı bir aşk mektubuyla başlayan Tuncer, bu ilişkiyi yaşayıp yaşamama konusunda kısa ama "kendince derin" bir bocalama yaşar. Davasına ihanet olarak nitelendirilebilecek böylesi bir beraberliğin arkadaşları tarafından nasıl algılanacağı temel kaygısıdır. Ancak arkadaşları üzerindeki yoğun etkisi, bu konudaki değerlendirmelerin açıkça dile getirilmesinin önüne geçer ve Yıldız mesafesini koruyarak onların grubunun bir parçası hâline gelir.

Yıldız'ı arkasına aldığı Tuncer referansı ile çabucak içlerine alan devrimci gençlerin, onların arasında yer almayı tüm samimiyetiyle arzulayan Ayşen'e karşı takındıkları tavır, sergiledikleri çifte standardın göstergesi olarak yorumlanabilir. İş adamı babası ve ders çıkışlarına altında son model arabası, boyalı sarı saçları, parfüm kokuları içinde gelen annesinin gölgesi altında ezilen ve ebeveyninden bağımsız kişiliği yok sayılan Ayşen, dâhil olmak istediği devrimci gençler grubu tarafından sürekli "burjuva kızı" olarak eleştirilir. Özellikle babası annesini terk edip bir pavyon kadınıyla yaşamaya başladığı, bir fabrikatörün oğlu kendisini beğenip sevmediği için devrimci kesilen, pahalı kotlar giyip ayda bir gözlük çerçevesi değiştiren Zehra tarafından eleştirilen Ayşen; halası Aysel nedeniyle Ömer'le aralarında oluşan kan bağımlı kullanarak yanaşmayı dener devrimci gençlere. Etrafındaki sevgisizlikten ve samimiyetsizlikten bunalmış bir hâlde sığınacak bir kucak arar ve arkadaşı Gül'le birlikte içeriye alındığı ve on beş gününü içeride geçirdiği dönemi yaşamının en mutlu zamanı sayar; çünkü ilk defa arkadaşlarının grubuna dâhil olduğunu, onlardan biri olabildiğini hapishanedeki yaşam koşulları hissettirmiştir ona. Ancak babası İlhan Dereli, askerlerle kurduğu sıcak iş ilişkilerini kızını kurtarmak için seferber eder ve Ercan'ın babası tümgeneral Hayrettin Paşa'nın araya girmesiyle kızını dışarı çıkarır. Yapılan pazarlık Ayşen'in dışarıya çıkarılması karşılığında Ercan'la evlenmesi koşulunu da içermektedir. Arkadaşlarında arzu ettiği güveni bir türlü yaratamamış olan Ayşen, devrimci gençler tarafından kendileri içerde dururken dışarıya salıverildiği için bu noktadan sonra tamamen dışlanır:

"Nereye tutunacağım? Ben bu evde olmak istemiyorum. Ben arkadaşlarımla olmak istiyorum, yalnız onlarla. *O Amerikalı'nın arabasını yakmak* için ilk öne atılanlardan biri de bunun için bendim. Arkadaşlarım bana güvensinler, beni beğensinler istedim. [...] Şimdi o arkadaşlarım: 'Ayşen'i aramıza salanlar onu yalandan gözaltına aldılar,' diyorlarmış." (1994: 233, vurgu bana aittir)⁴

⁴ Çimen Günay-Erkol, *Yaralı Erkeklikler 12 Mart Romanlarında Yalnızlık, Yabancılaşma ve Öfke* başlıklı incelemesinin *Bir Düşün Gecesi*'ni çözümlediği bölümünde araba yakma olayının tarihsel gerçeklikle olan ilişkisini şu sözlerle ortaya koyar: "Araba yakma, 6 Ocak 1969'da, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, Sinan Cemgil ve Taylan Özgür'ün başını çektiği ODTÜ öğrencilerinin ABD büyükelçisi Robert Komer'in arabasını, kampüsü ziyaret edışı sırasında ateşe vermelerine bir göndermedir. Komer, Türkiye'ye büyükelçi olarak atanmadan önce, 1968'de Güney Vietnam'da görev yaptığı için sevilmeyen bir figürdü." (2021: 194)

Kimsenin kimseye güvenemediği böylesi bir ortamda güçlenen toplumsal paranoyanın, devrimci burjuvazi arasında olduğu gibi gençler arasında da hâkimiyetini kurduğu görülmektedir. İlginç olan, bu gençlerin bir yandan Aysen'i aralarına almaya tepki gösterirken diğer yandan da babası İlhan'ın parasından faydalanabilmeyi düşünmeleridir ve bu noktada daha önce sorgulanan devrimci burjuva ahlakı gibi devrimci genç ahlakı da eleştirilir.

Romanda Tuncer ve Aysen'in iç konuşmaları aracılığıyla toplumsal panoramanın "devrimci gençler" ayağı da hem "içerden" hem de "dışardan" kuşatılırken, burjuva yaşamına İlhan'ın kimliğinde yöneltelen dışardan bakış açısı ağırlıklı eleştirilerin bu yaşamın tam da "içinde" yer alan Aysen tarafından da yöneltildiği belirtilmelidir. Bu özelliğiyle roman, hem solun hem de sağın "dışardan ve içerden" anlatıldığı bir yapı sergilemektedir.

Ömer'in Anlatısı: Öz Eleştirel Aydın Tavrı

Romanda sözün en çok devredildiği birinci tekil şahıs anlatıcı olan Ömer'in, öncelikle düğüne katıldığı için kendisiyle hesaplaştığı görülür. İçeri alınıp kısa bir süre sonra dışarı salıverildiği ve üniversitedeki kürsüsüne kolayca geri alındığı için yıllarca hayat yoldaşlığı yaptığı karısı Aysel'in kendisine şüpheyle yaklaşması nedeniyle yoğun bir iletişimsizlik ve kopuş yaşadıkları bu dönemde, Aysen'in düğün davetiyesini getirdiğinde Ömer'e olan sevgisini ifade etmesi, Aysel'in dahi katılmadığı bu düğüne onu sürükleyen temel nedendir. Düğüne katılımının Aysel'in içinde yer etmiş şüphe kurtçuğunu beslediğinin de ayırındadır.

Toplumun her katmanında yaşanan paranoya; yıllar süren bir emek yatırımıyla oluşturulmuş, karşılıklı saygı ve güvene dayalı bir evliliğin dahi temellerinin sarsılmasına neden olabilecek bir güç olarak temsil edilir romanda. İçeriye alındığında yaşadığı tüm hakaret, aşağılama ve işkenceye yığıtçe karşı koyarak kendi gözünde küçülmemeyi başarmış Ömer'in inancını asıl yıkan Aysel'in onun çabuk salıverilmesi karşısında takındığı şüpheli tavidir. Aysel, içerde mantar salgını olduğu yolundaki söylentiler nedeniyle onunla öpüştükten sonra banyoya giderek gizlice ağzını sabunlar, cinsel ilişkiye girmez, yataklarını ayırır ve aralarındaki uçurumu giderek derinleştirir. Tüm bunlar, Ömer'in her konuda birbirine destek olmayı ilke edinmiş bireyler arasında böylesi kopuşlar yaşatan döneme ve kendisine güvenmeyen karısına yönelik sorgulamalarına kaynaklık eder.

Aysen'in düğününde olan biteni gözlemlediği süreç, Aysel'le birlikte kurdukları, kapıları dışarıya kapalı "sırça köşk" içindeki aydın yaşantılarının sorgulanmasına dönüşür. Böylesi bir topluluk içinde ilk kez yer alan Ömer, kitaplara gömdükleri başlarını kaldırsalar çok da uzaklarında olmayan ama kopuk oldukları halkla yüzleşebileceklerini düşünür. Aydının halk karşısında aldığı tavrı öz eleştirel bir tutumla dile getiren Ömer'in aktarımının koşutunun Aysen'in iç konuşmasında da dile getirilmesi –Aysen, Aysel ile Ömer'in babasına aldıkları tavır nedeniyle kendisinden dahi uzak duruşları sonucu aydınlanmasının çok geciktiğini ve bu yüzden tutunacak tek bir dal dahi bulamadığını belirtir– bu tavrın da roman içinde iki farklı açıdan kuşatılarak eleştirildiğini göstermektedir.

Aysel'in 12 Mart sürecinde yaşananlar karşısındaki tutumu, özellikle de evlerine sığınan –Amerikan Pazarı'nda sürme çalarken yakalanınca "Kahrolsun emperyalizm!" diye bağırmanın sosyalizm addeden– şehir gerillası Sevil Hanım'ı koruduğu gerekçesiyle gözaltına alınışına sevinışı olaylar karşısındaki naif tavrını örneklemektedir. Bu noktada yaşanan böylesi trajikomik olaylara yönelik temel eleştiriyi Tezel dillendirir:

"Anadolu Kulübü müdür neyse, işte şurdaki o düğüne gülünür ya da bu evlilik ciddiye alınrsa, ciddi

bir öfke duyulur. Halis bir başkaldırı. Ama Aysel gibi biri, içeri alınmaktan ya da Sevil yüzü suyu hürmetine sorguya götürülmekten gizli bir sevinç duyabiliyorsa ne yapılır? Ağlanmaz mı? İnsanların bu derece şaşkınlaşmasına, bir direncin böylesi çocuksulaştırılmasına ha, ağlanmaz mı?" (1994: 294)

Bir Düşün Gecesi'nde 12 Mart, sadece içeriye girenlerin paranoya yaşadıkları değil, dışarıda kalanların da kendilerini dışarıda kaldıkları için suçladıkları ve sorguladıkları, Aysel gibi bir aydının dahi saçma sapan bir nedenden dolayı içeri alınışına sevinecek denli şaşkınlaştığı bir toplumsal süreç olarak kazanmaktadır belleklere.

Sonuç

12 Mart tecrübesi, kaleme aldığı farklı edebî türdeki yapıtlarıyla Türk toplumunun 1930'lu yıllardan 2000'li yıllara uzanan tecrübesini kayıt altına alan bir yazar olan Adalet Ağaoğlu'nun Dar Zamanlar dörtlemesinin ikinci kitabı olan *Bir Düşün Gecesi*'nin de içerik malzemesi belirler. Yapıt, ordu ile burjuvazi arasındaki ilişkinin neliğini iş adamı İlhan Dereli'nin kızı Ayşen ile Tümgeneral Hayrettin Özkan'ın oğlu Ercan'ın düşün gecesinde yaşananlar aracılığıyla çözümler. Söz konusu simgesel düğünde bir araya gelen karakterlerden özellikle Ömer, Tezel, Tuncer ve Ayşen'in zihinlerinden geçenler aracılığıyla aydın, sanatçı, iş adamı, asker ve gençlerin Darbe döneminde, öncesinde ve sonrasında yaşadıklarına ayna tutan Ağaoğlu'nun yapıtını; toplumun farklı katmanlarını "içerden ve dışardan" bakış açılarını odağa alarak kuşatan eleştirel yapısı nedeniyle 12 Mart romanları arasında ayrıcalıklı bir yere konumlandırmak gerekmektedir.

Kaynakça

- Ağaoğlu, A. (1996). Sadece, Yazmadan Edemediğim İçin Yazıyorum. (Söyleşiyi Yapan. Barbaros Altuğ), *Başka Karşılaşmalar*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 172-182.
- Ağaoğlu, A. (1994). *Bir Dügün Gecesi*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Belge, M. (1983). Türkiye Cumhuriyetinde Sosyalizm. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi C. 7*. İletişim Yayınları, İstanbul, 1955-1962.
- Belge, M. (1998). 12 Mart Romanları. *Edebiyat Üstüne Yazılar*. İletişim Yayınları, İstanbul, 114-134.
- Belge, M. (1998). Bir Edebiyat Malzemesi Olarak 12 Mart Yaşantısı. *Edebiyat Üstüne Yazılar*. İletişim Yayınları, İstanbul, 135-150.
- Fethi Naci (1983). Roman. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi 3*. İletişim Yayınları, İstanbul, 611-619.
- Fethi Naci (1990). *100 Soruda Türkiye’de Roman ve Toplumsal Değişme*. Gerçek Yayınevi, İstanbul.
- Günay-Erkol, Ç. (2021). *Yaralı Erkeklikler 12 Mart Romanlarında Yalnızlık, Yabancılaşma ve Öfke*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Moran, B. (1997). *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Özkırımlı, A. (1994). *Bir Dügün Gecesi*. Romanların Dünyasında. Ümit Yayıncılık, Ankara, 124-126.